

<https://orcid.org/0000-0002-9257-2043>
 Researcher ID: G-2200-2017

ДАННЫЕ ОБ АВТОРЕ

Игнатенко Николай Николаевич, доктор экономических наук, профессор, заведующий кафедрой экономики Университет Григория Сковороды в Переяславе,
 ул. Сухомлинского, 30, г. Переяслав, 08401, Украина
 e-mail: professorignatenko@ukr.net

Романюк Ирина Анатольевна, кандидат экономических наук, старший преподаватель кафедры маркетинга и медиакommunikаций
 Харьковский национальный технический университет сельского хозяйства имени Петра Василенко
 ул. Алчевских, 44, г. Харьков, 61002, Украина
 e-mail: romaniuk.iryana@ukr.net

DATA ABOUT THE AUTHORS

Ihnatenko Mykola, Doctor of Economics, Associate Professor, Head of the Economics Department
 Hrygorii Skovoroda University in Pereiaslav
 str. Sukhomlinsky 30, Pereiaslav, 08401, Ukraine
 e-mail: professorignatenko@ukr.net

Romaniuk Iryna, Ph.D., associate professor, associate professor of department of marketing and mediacomunications
 Kharkiv Petro Vasylenko National Technical University of Agriculture
 str. Alchevskikh, 44, Kharkov, 61002, Ukraine
 e-mail: romaniuk.iryana@ukr.net

УДК 339.94: 338.45

<https://doi.org/10.31470/2306-546X-2021-50-64-75>

МІНІМІЗАЦІЯ РИЗИКІВ ДЛЯ УКРАЇНСЬКОЇ ПРОМИСЛОВОСТІ ПРИ ІНТЕГРАЦІЇ В ГЛОБАЛЬНІ ЛАНЦЮГИ ДОДАНОЇ ВАРТОСТІ

Кушніренко О. М.,
 Зарудна О. С.

Актуальність теми дослідження Глобальні ланцюги доданої вартості (ГЛДВ) є домінуючим елементом світової торгівлі, що інтегрують виробників на різних стадіях переробки різних за рівнем розвитку країн. Потенціал включення українських виробників до ГЛДВ є дуже високим, але нині не використовується в повній мірі. Тільки інноваційні, технологічно оснащені, сертифіковані, з надійною діловою репутацією компанії мають шанс увійти до ГЛДВ.

Постановка проблеми. Виклики пандемії коронавірусу посилюють значення обґрунтування й впровадження нових підходів щодо можливостей розвитку промисловості України, зокрема для успішної інтеграції у ГЛДВ.

Виділення недосліджених частин загальної проблеми. В умовах коронакризи відбулися зміни в організації світової торгівлі, пов'язані з порушенням мереж поставок товарів проміжної переробки, переорієнтацією на більш короткі ланцюги та посиленням контролю за якістю і безпечністю продукції з дотриманням санітарних норм. Це відкриває нові можливості для українських виробників, а проблема зниження ризиків та усунення перешкод при цьому залишається недостатньо дослідженою.

Постановка завдання, мети дослідження. Завданням дослідження є висвітлення ключових ризиків та розробка комплексу заходів для їх мінімізації при інтеграції української промисловості до ГЛДВ.

Метод або методологія проведення дослідження. У роботі використано загально-наукові методи: системного аналізу, абстрактно-логічний, експертних оцінок, а також спеціальні методи дослідження: статистичних порівнянь, групування, вибірки (для ідентифікації ризиків при інтеграції до ГЛДВ).

Галузь застосування результатів. Науково обґрунтовані пропозиції і рекомендації щодо мінімізації ризиків та усунення перешкод при інтеграції до ГЛДВ для української переробної промисловості можуть бути використані в діяльності органів державної влади, місцевого управління та провідних недержавних інституцій.

Висновки. Аналіз розвитку ГЛДВ в умовах постпандемічних обмежень дозволив визначити ключові ризики та перешкоди для українських виробників, а саме високий рівень вразливості від посилення умов контролю та жорстких обмежень щодо поставок; невідповідність рівня цифрового та технологічного розвитку відповідно до світових стандартів; надмірна концентрація імпортової складової окремих категорій товарів, що спричиняє залежність від іноземних постачальників; дефіцит оборотних коштів; зниження прибутковості; погіршення фінансової стійкості та платоспроможності.

Ключові слова: глобальні ланцюги доданої вартості, постпандемічні обмеження, ризики, екзогенні та ендогенні перешкоди, диверсифікація, інтеграція, цифровізація, промисловість, додана вартість.

МИНИМИЗАЦИЯ РИСКОВ ДЛЯ УКРАИНСКОЙ ПРОМЫШЛЕННОСТИ ПРИ ИНТЕГРАЦИИ В ГЛОБАЛЬНЫЕ ЦЕПОЧКИ ДОБАВЛЕННОЙ СТОИМОСТИ

Кушниренко О. Н.,
Зарудная О. С.

Актуальность темы исследования. Глобальные цепочки добавленной стоимости (ГЦДС) являются доминирующим элементом мировой торговли, интегрирующие производителей на различных стадиях переработки различных по уровню развития стран. Потенциал включения украинских производителей в ГЦДС очень высок, но сейчас не используется в полной мере. Только инновационные, технологически оснащенные, сертифицированные, с надежной деловой репутацией компании имеют шанс войти в ГЦДС.

Постановка проблемы. Вызовы пандемии коронавируса усиливают значение обоснования и внедрения новых подходов относительно возможностей развития промышленности Украины, в частности для успешной интеграции в ГЦДС.

Выделение неисследованных частей общей проблемы. В условиях коронакризиса произошли изменения в организации мировой торговли, связанные с нарушением сетей поставок товаров промежуточной переработки, переориентацией на более короткие цепочки и усилением контроля за качеством и безопасностью продукции с соблюдением санитарных норм. Это открывает новые возможности для украинских производителей, а проблема снижения рисков и устранения препятствий при этом остается недостаточно исследованной.

Постановка задачи, цели исследования. Задачей исследования является выявление ключевых рисков и разработка комплекса мер по их минимизации при интеграции украинской промышленности в ГЦДС.

Метод или методология проведения исследования. В работе использованы общенаучные методы: системного анализа, абстрактно-логический, экспертных оценок, а также специальные методы исследования: статистических сравнений, группировки, выборки (для идентификации рисков при интеграции в ГЦДС).

Область применения результатов. Научно обоснованные предложения и рекомендации по минимизации рисков и устранения препятствий при интеграции в ГЦДС для украинской перерабатывающей промышленности могут быть использованы в работе органов государственной власти, местного управления и ведущих негосударственных учреждений.

Выводы. Анализ развития ГЦДС в условиях постпандемических ограничений позволил определить ключевые риски и препятствия для украинских производителей, а именно установлен высокий уровень зависимости от ужесточения условий контроля и жестких ограничений по поставкам; несоответствие уровня цифрового и технологического развития в соответствии с мировыми стандартами; чрезмерная концентрация импортной составляющей отдельных категорий товаров, вызывающая зависимость от иностранных поставщиков; дефицит оборотных средств; снижение доходности; ухудшение финансовой устойчивости и платежеспособности.

Ключевые слова: глобальные цепочки добавленной стоимости постпандемические ограничения, риски, экзогенные и эндогенные препятствия, диверсификация, интеграция, цифровизация, промышленность, добавленная стоимость.

MINIMIZING RISKS OF INTEGRATING UKRAINIAN INDUSTRY INTO GLOBAL VALUE CHAINS

Kushnirenko Oksana,
Zarudna Olga

Relevance of the research topic Global value chains (GVC) are the dominant element of world trade, which incorporated various stages of processing into global supply chains of different development levels countries. The potential to include of Ukrainian producers into the GVC is very high, but not fully exploited now. Only innovative, technologically equipped, certified companies with a reliable business reputation have a chance to enter GVC.

Formulation of the problem. The challenges of the coronavirus pandemic increase the importance of justifying new approaches to opportunities for Ukrainian industry, in particular, for successful integration into the GVC.

Selection of unexplored parts of the general problem. Changes in the organization of world trade have occurred in the context of the coronary. This is due to disruption of intermediate processing supply chains, shifting to shorter chains and control increasing over the quality and safety of products in compliance with sanitary standards. This opens up new opportunities for Ukrainian producers, while the problem of reducing risks and removing obstacles remains insufficiently studied.

Setting the task, the purpose of the study. The study aims to highlight key risks and development of a set of measures to minimize them while integrating Ukrainian industry in GVC.

Method or methodology for conducting research. The work used general scientific methods: system analysis, abstract logical, expert assessments, as well as special research methods: statistical comparisons, groupings, sampling (to risk identification in the GVC integration process).

Conclusions. *Analysis of the development of GVC in the context of post-pandemic constraints made it possible to identify key risks and obstacles for Ukrainian producers, included among them are a high level of vulnerability was established from tightening control conditions and strict restrictions on supplies; The digital and technological gap in accordance with world standards; excessive concentration of the import component in selected product categories, causes dependence on foreign suppliers; a huge shortage of capital; decrease in profitability; deterioration of financial stability and solvency.*

Key words *global value chains post-pandemic constraints, risks, exogenous and endogenous barriers, diversification, integration, digitalization, industry, value added.*

JEL Classification *E 23, F01, F15*

Актуальність теми дослідження. Традиційно, глобальні ланцюги доданої вартості є домінуючим елементом світової торгівлі і інвестицій, що інтегрують різних виробників на різних стадіях переробки різних за рівнем розвитку країн. Пандемія COVID-19 переконала, що традиційні бізнес-моделі не працюють, а для виживання потрібні інноваційні трансформації. Жорсткі міри ізоляції призвели до закриття кордонів; активізації рещорингу; порушень мереж поставок товарів проміжної переробки; перекриття потоків трудової міграції; закріплення національних пріоритетів щодо забезпечення населення засобами індивідуального захисту, харчовими продуктами та предметами першої необхідності; переорієнтації товарних потоків на задоволення потреб внутрішніх ринків; зростання запиту бізнесу до державної допомоги. До того ж зростання вимог потреб споживачів та збільшення конкуренції між виробниками примушує компанії ставати інноваційними, продукувати інновації, що є додатковою перевагою при виборі учасників глобальних ланцюгів доданої вартості. Тільки інноваційні, технологічно оснащені, сертифіковані, з надійною діловою репутацією компанії мають шанс увійти в ГЛДВ.

Постановка проблеми. Виклики пандемії коронавірусу посилюють значення обґрунтування й впровадження нових підходів щодо можливостей подальшого розвитку промисловості України, зокрема пошуку можливостей для успішної інтеграції у глобальні ланцюги доданої вартості, перспективними серед яких ті, що орієнтовані на циркулярну економіку. Саме це зараз надзвичайно актуально для відродження колишньої промислової потужності України, де переробна промисловість, що має високий потенціал свого розвитку, не має достатнього рівня готовності до майбутніх технологічних викликів, що містить серйозні ризики в умовах посилення глобальної конкуренції і не дозволить виробникам конкурувати зі світовими лідерами вже в середньостроковій перспективі. Все це підвищило запити суспільства до державних інструментів підтримки, пошуку й реалізації власних ресурсів та можливостей економічного розвитку в умовах обмежень.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. В останні роки наукова та експертна спільнота приділяє багато уваги проблемам інтеграції у вищі ланки глобальних ланцюгів доданої вартості. Особливо це стосується отриманню вигід країнами від інтеграції в такі ланцюги, вибору правильної політики з метою поступового просування вгору за ланками ланцюга щодо поставок продукції та послуг з високою доданою вартістю. Так, в дослідженні Д. Родріка зазначено, що глобальні ланцюги доданої вартості приносять користь країнам, що розвиваються, полегшуючи вихід на світові ринки. Вони дозволяють компаніям у країнах, що розвиваються, отримати доступ до світових ринків, виробляючи конкретні завдання без необхідності розвивати побічні галузі [1]. Більшість дослідників визнає те, що в останні роки відбулася глобальна фрагментація виробництва, що спричинило глобальні зміни в організації світового виробництва, зокрема більшість компаній, що виробляють продукцію в розвинених країнах, передали свої виробництва спеціалізованим виробничим фірмам в інших країнах, формуючи глобальні ланцюги доданої вартості [2]. Глобальні ланцюги доданої вартості – це «організаційні системи», які працюють в різних країнах, інтегровані на основі технологічної бази з широким застосуванням інформаційних та комунікаційних технологій, які забезпечують порівняльні конкурентні переваги різним компаніям шляхом інтеграції глобальних і локальних конкурентних переваг (переваги, характерні для конкретної компанії і місця розташування [3]). В той же час, в Україні даному питанню не приділяється достатньо уваги, що призводить до відсутності єдиної політики щодо поступового становлення України як постачальника високотехнологічної продукції з високою частиною доданої вартості.

Метою дослідження є висвітлення ключових ризиків для української переробної промисловості та розробка комплексу заходів для мінімізації ризиків та усунення перешкод при інтеграції до глобальних ланцюгів доданої вартості.

Методи дослідження. У роботі використано загально-наукові методи: системного аналізу, абстрактно-логічний, статистичних порівнянь, групування, вибірки, експертних оцінок. Також застосовано спеціальні методи дослідження: статистичних порівнянь, групування, метаналізу, вибірки (для ідентифікації ключових ризиків при інтеграції українських виробників до глобальних ланцюгів доданої вартості).

Виклад основного матеріалу. За останні десятиліття глобальні ланцюги доданої вартості (ГЛДВ), інтегруючи країни, різні за рівнем розвитку, в єдиний виробничий ланцюг, посіли домінуюче місце в організації світової торгівлі, ускладнилися й збільшилися за довжиною та кількістю учасників, розширилися географічно за різними континентами світу. Процес виробництва товарів, від сировини до кінцевого продукту, все частіше розподіляється між різними підприємствами, де необхідні професійні знання та матеріали належної якості доступні за конкурентною ціною. Компанії оптимізують свої виробничі процеси, розміщуючи різні етапи створення вартості продукту (проектування, виробництво, маркетинг, дистрибуція) на різних виробничих майданчиках у різних країнах.

Найбільш яскравим прикладом є виробництво автомобілів. Автомобілебудування інтегрує компанії та види діяльності, що займаються виробництвом автомобілів, деталей та комплектуючих, є найбільшим

світовим промисловим сектором із загальним виробництвом одиниць продукції майже 90,3 мільйонів у 2019 році. Продукція галузі (вироби, деталі та компоненти) – це другий найбільш популярний товар у світі після електронних приладів та обладнання. Аналізуючи особливості розвитку ГЛДВ в автомобільній промисловості, ми бачимо, що найбільший дохід формується на стадії виробництва, складання та продажів, а рентабельність є найвищою на первинних ланках – добування (19%), переробки (7%) та виробництва (6%) (рис. 1).

	Добування	Переробка	Виробництво	Складання	Розповсюдження
Рентабельність, %	19	7	6	4	1
Дохід, млрд дол. США	36,52	60,47	217,8	62,05	752
Вартість робочої сили (% витрат на оплату праці на 1 долар готової продукції)	16	2	4	4	5
Інтенсивність інноваційної діяльності (% доходу, вкладеного в НДДКР)	1	2	3	3	0
Конкурентне середовище (гравці в секторі)	8870	4630	57	21	16700

Рисунок 1. Розподіл доданої вартості на різних ланках ГЛДВ в сфері автомобілебудування

Джерело: побудовано авторами за даними Всесвітнього економічного форуму [4].

Зокрема в Україні є успішні кейси вбудовування українських підприємств до ГЛДВ: компанія «Kromberg & Schubert» має в Луцьку та Житомирі заводи з виробництва електричної проводки для автомобілів BMW та Mercedes; на Львівщині діє фабрика «Leon AG», яка випускає аналогічну продукцію для машин Opel; корпорація «KOSTAL Ukraine» виготовляє електрообладнання та рульові колонки для авто європейських марок; виробнича філія «Аутомотив Електрик Україна», заснована «Prettl Kabel Konfektion GMBH», експортує автомобільні деталі до Євросоюзу; компанія «Гроклін-Карпати» займається пошивом сидінь для BMW, Volkswagen, Audi, Smart, Mercedes, Porsche, а також авто інших марок; завод «Disla» на Київщині, виготовляє легкосплавні диски для авто, експортуючи при цьому до країн Європи близько половини продукції [5].

За даними агентства Маккінсі, з 2000 до 2020 рр. вартість торгівельних потоків проміжних товарів зростає втричі і досягла 10 трлн. доларів в рік [6]. Залучення країн у ГЛДВ зображено на рис. 2.

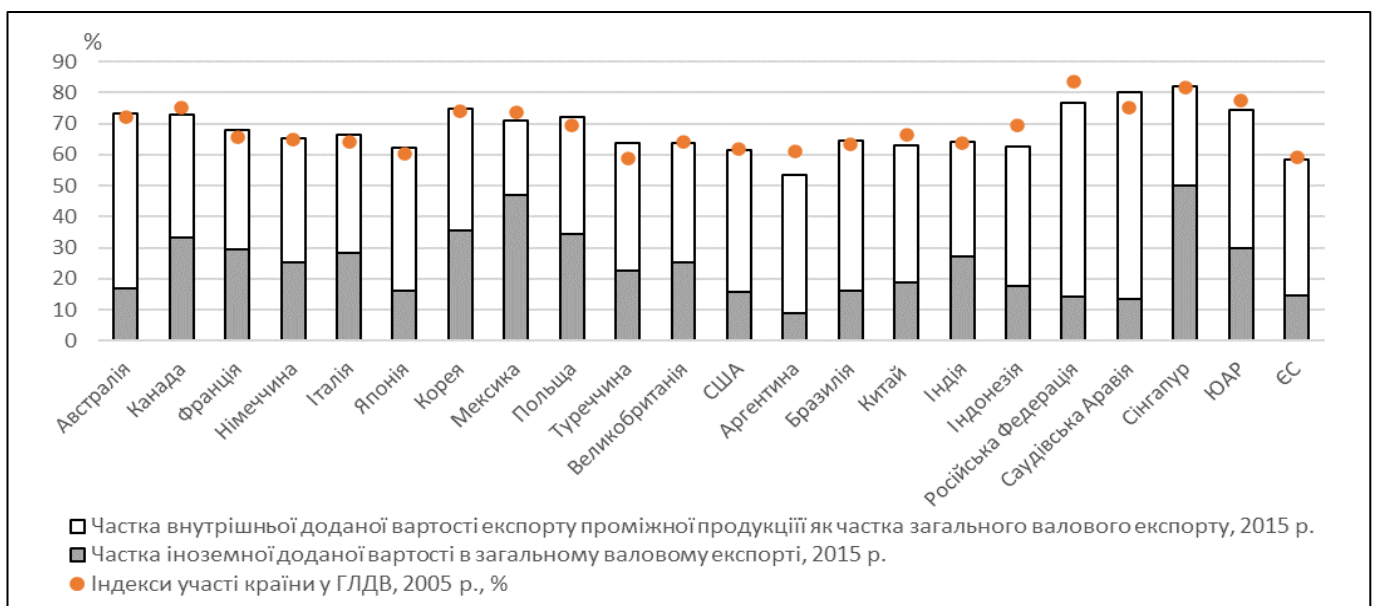

Рисунок 2. Індекси участі країн світу у ГЛДВ в переробній промисловості

Джерело: побудовано авторами за даними OECD [7].

За наведеними даними, видно, що країни, які розвиваються, при виробництві товарів на експорт використовують більше іноземних проміжних ресурсів і є більш залученими до участі у ГЛДВ, ніж такі розвинуті країни як США, Австралія та Японія, де більша частина створення ланцюгів доданої вартості зосереджена на власній території. Хоча, експорт розвинутих країн не містить високої частки іноземної доданої вартості, проте їх проміжні ресурси широко використовуються у наступних ланках ГЛДВ, внаслідок чого мають достатньо високе значення індексу участі у ГЛДВ.

З 2005 по 2016 рр. в переробній промисловості більшості країн G20 відзначається зниженням частки вітчизняної доданої вартості щодо частки валового експорту (рис. 3). У країнах, де частка вітчизняної доданої вартості підвищилася, це може пояснюватися складом експорту. Тобто, ці країни експортують більше проміжні товари та продукцію тих галузей, де поділ виробництва не так превалює.

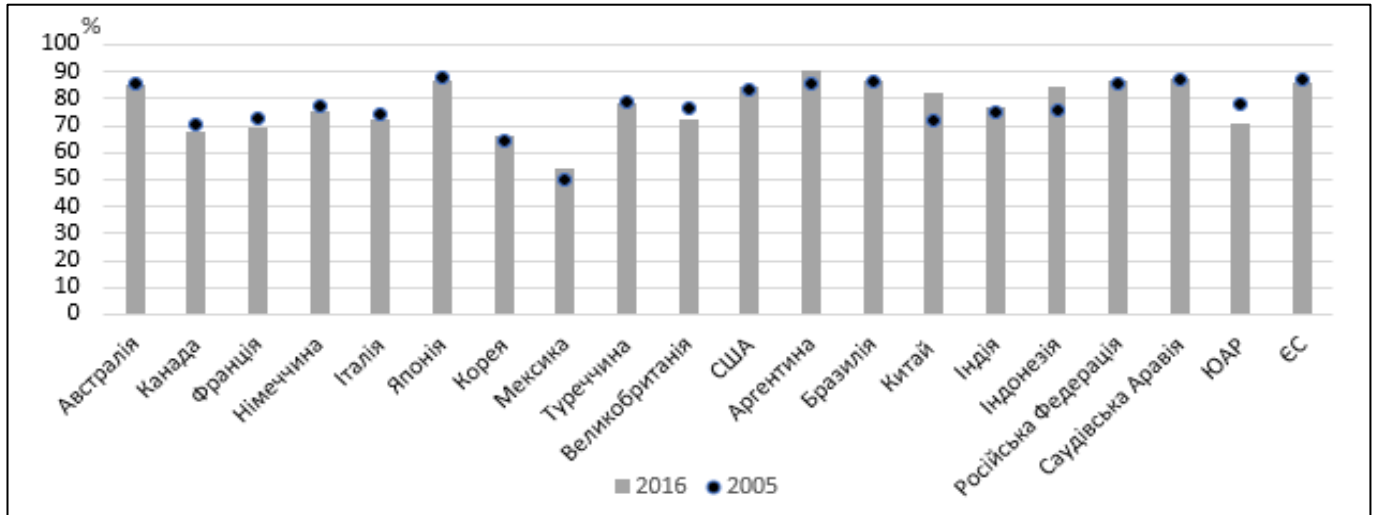

Рисунок 3. Частка вітчизняної доданої вартості у валовому експорті в переробній промисловості, %
Джерело: побудовано авторами за даними OECD [7].

Відзначимо, що у 2005 – 2015 рр. лідерами у формуванні глобальних ланцюгів доданої вартості є виробництво деревини, меблів, електроніки та приладів, харчових продуктів, хімічних виробів. Частка вітчизняних проміжних товарів в експорті дає уявлення про участь у вертикальній спеціалізації. Значущість вертикальних зв'язків між галузями відображає довжина ГЛДВ, що відображає кількість стадій виробничого процесу у ГЛДВ. Одні з найбільш довгі ланцюги ГЛДВ спостерігаються у виробництві транспортного обладнання, електричного й оптичного обладнання. Виробництво електричного й оптичного обладнання та транспортного обладнання є найбільш інтернаціоналізованими. Велика частина важливих стадій виробництва знаходиться за кордоном, підкреслюючи регіональний характер виробництва.

Таким чином, ГЛДВ є ефективними через економію на масштабах виробництва, використання переваг пільгових режимів торгівлі, трансферу нових знань та технологій. Підприємства, які успішно інтегрувались у глобальні виробничі мережі, досягли, крім прибуткової діяльності, поліпшення таких показників, як рівень запасів, своєчасність постачання та коротший час виконання. Водночас інтеграція в ГЛДВ пов'язана з суттєвими ризиками для української промисловості (рис. 4). Участь в ГЛДВ в умовах низької динаміки експорту готової продукції, може призвести до гальмування структурної трансформації промисловості в частині зростання поставок товарів первинної переробки, як це відбулось в країнах Латинської Америки [8].

1. Пандемія COVID-19 спричинила найшвидший і найглибший економічний шок в організації ГЛДВ і змусила змінити традиційні бізнес-моделі. Жорсткі заходи ізоляції призвели до таких загрозливих наслідків:

- ✓ закриття кордонів;
- ✓ перекриття потоків трудової міграції;
- ✓ порушення мереж поставок товарів проміжної переробки;
- ✓ скорочення операційної діяльності;
- ✓ дефіцит оборотних коштів, зниження прибутковості, погіршення фінансової стійкості та платоспроможності, зростання ймовірності банкрутства;
- ✓ зростання запиту бізнесу до державної допомоги.

Відбулось зниження імпорту сировини та комплектуючих для переробної промисловості в ланцюгах поставок Китаю, ЄС та США внаслідок постпандемічних обмежень. Це спричинило істотний вплив на країни, інтегровані в ГЛДВ, та стосується й промисловості України. Експорт з Китаю зменшився до всіх регіонів світу, що спочатку пандемії мало критичні наслідки зриву поставок та термінового пошуку товарів-замінників. Це сприяло скороченню довжини ланцюгів доданої вартості й особливо проявилось у секторах електроніки, обчислювальної техніки та виробництва текстилю.

Рисунок 4. Ключові ризики при інтеграції в ГЛДВ

Джерело: розроблено авторами.

Також постпандемічні обмеження мають великий вплив на трудомісткі ланцюги створення вартості через їх відносно високу залежність від ручної праці або роботи на відкритому повітрі. В умовах коронакризи, попит різко впав на товари, що не мають істотного значення, та подорожі, вразивши компанії в галузі одягу та взуття, нафтопродуктів та аерокосмічної галузі. Навпаки, для регіонально орієнтованих ланцюгів створення вартості, таких як сільське господарство, харчові продукти та напої, будівельні матеріали, гума та пластмаси, попит на продукцію продовжує зростати.

2. Участь в глобальних ланцюгах доданої вартості переважно на первинних ланках (виробництво напівфабрикатів, комплектуючих з низькою доданою вартістю)

Загальноприйнятим показником участі у ГЛДВ є торгівля проміжними товарами. [9] Так, за даними Світового банку (порталу WITS) [10], частка експорту проміжної продукції в структурі світової торгівлі становила 20,78% у 2018 р. В структурі експорту країн «Великої двадцятки», насамперед Китаю, Індії, Японії та Кореї, проміжна продукція становить 16,7%, 32,6%, 19,7%, 23,4% відповідно яка потім проходить додаткову переробку в країнах-партнерах, торгівля якої проходить в межах ГЛДВ.

Частка експорту проміжних товарів України перевищує показники активних учасників ГЛДВ – це 44,7% експорту проміжних товарів, що призначені для подальшої переробки у 2018 році. В Україні розвинуте виробництво товарів проміжної групи, яка використовується як складова ГЛДВ (рис. 5).

Проте структура українського промислового експорту свідчить, що товарне наповнення лишається незмінним – сировинним і низькотехнологічним. [11] Протягом 2010–2018 рр. частка експорту високотехнологічних товарів мала тенденцію до скорочення та становила у 2018 р. усього 3,3% загального експорту України (при загальносвітових показниках у середньому 10%).

В Україні відбувається поступове зменшення експорту товарів проміжної обробки з 49,0% у 2010 році до 44,7% в 2018 р. [10], що посилює значення впровадження невідкладних дій зі стимулювання експорту продукції з більш високою часткою доданої вартості. Експортно-орієнтована модель розвитку з переважанням

сировинної складової в промисловому експорті (експорт сировини становить 30,1% всього промислового експорту, тоді як експорт високотехнологічних товарів лише 7,1%), призвели до того, що в Україні наразі зосереджені в основному перші виробничі стадії, яким властиві такі риси, як капіталомісткість, низький попит на НДДКР і високопродуктивну робочу силу, незацікавленість у розвитку суміжних виробництв. Саме цим пояснюється несприйнятливість до інновацій, складність диверсифікації економіки.

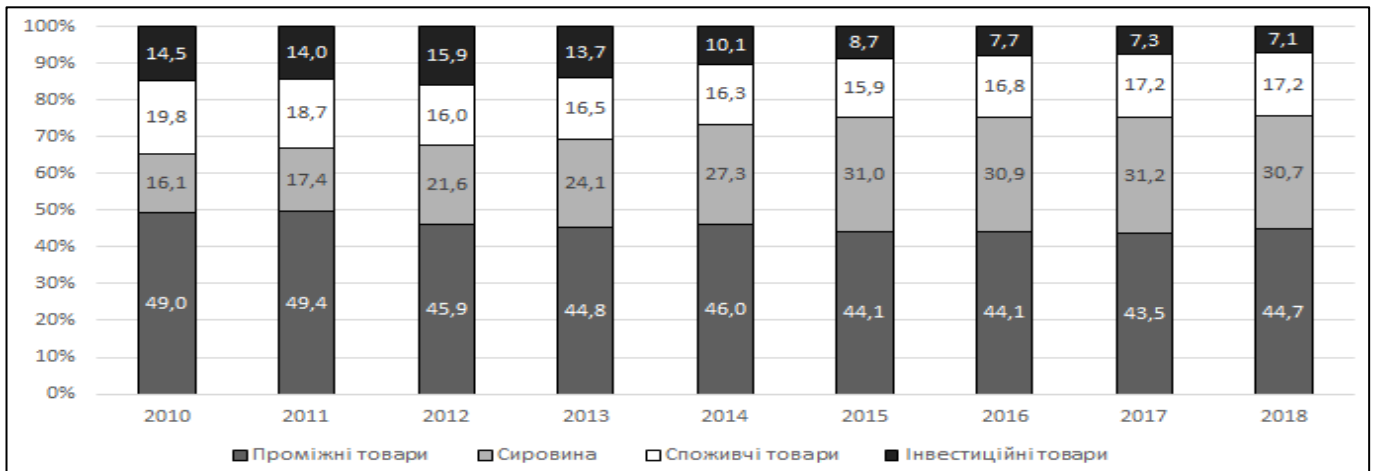

Рисунок 5. Структура експорту товарів України за етапами обробки, 2010–2018 рр.

Джерело: побудовано авторами за даними Світового банку [10].

3. Надмірна концентрація імпоротної складової окремих категорій товарів, що спричиняє залежність українського виробника від іноземних постачальників

Виробництво вітчизняної промислової кінцевої продукції або проміжної продукції є значно залежним від імпорту сировини, матеріалів та напівфабрикатів, ніж від вітчизняної продукції. Загалом по промисловості частка імпортової сировини, комплектуючих та нематеріальних послуг у процесі виробництва вітчизняних товарів у 2019 р. становила 25,8%. Найбільший вміст імпорту з досліджуваних галузей має виробництво гумових і пластмасових виробів (54,4%), виробництво коксу та коксопродуктів (53,7%) та виробництво текстилю й одягу (44,5%). Найменш залежними від імпортованих сировини, комплектуючих та нематеріальних послуг є виробництво готових металевих виробів (28,3%), металургійне виробництво (22,4%), виробництво харчових продуктів; напоїв та тютюнових виробів (18,3%) (рис. 6).

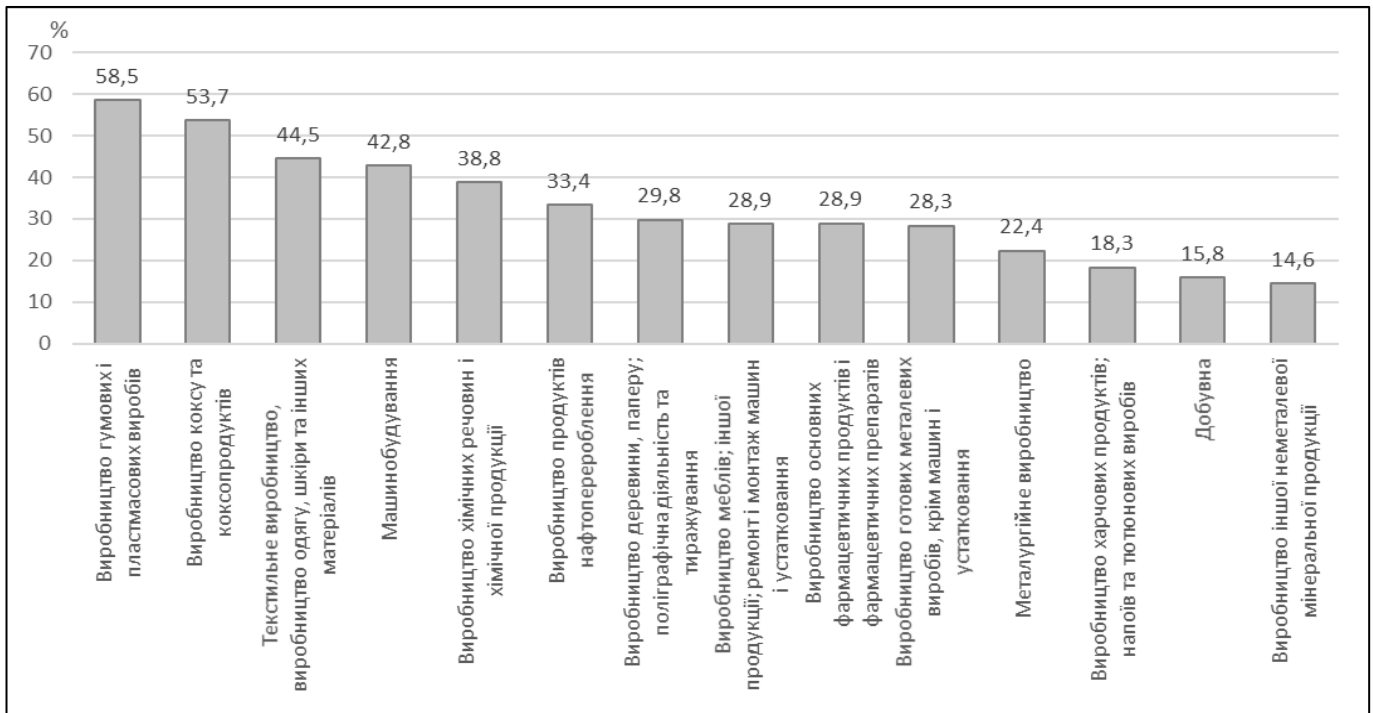

Рисунок 6. Частка імпорту в проміжному споживанні за видами діяльності промисловості України у 2019 р., %

Джерело: побудовано авторами за даними Держстату України [12].

Наразі спостерігається надмірна концентрація імпортової складової окремих категорій товарів та значне збільшення імпорту товарів кінцевого споживання, який склав у 2018 р. 41,1% загального імпорту промисловості.

Водночас співставлення показників імпортової складової в експорті галузі та частки галузі у валовому експорті України найбільш повно відображає ступінь інтегрованості промисловості у ГЛДВ (табл. 1).

Таблиця 1. Імпортна складова в експорті галузі та частка галузі у валовому експорті України у 2018 р.

Вид діяльності	Імпортна складова в експорті галузі	Частка галузі у валовому експорті
Текстильне виробництво, виробництво одягу, шкіри та інших матеріалів	53,6	2,0
Виробництво деревини, паперу; поліграфічна діяльність	69,1	3,7
Виробництво комп'ютерів, електронної та оптичної продукції	60,7	1,6
Виробництво електричного устаткування	51,4	2,0
Виробництво машин і устаткування, не віднесених до інших угруповань	62,2	8,2
Виробництво автотранспортних засобів, причепів і напівпричепів	78,7	2,0
Виробництво інших транспортних засобів	76,0	0,7

Джерело: складено авторами за даними Держстату України [12].

Усі вищеназвані галузі мають не високий рівень інтегрованості у ГЛДВ та знаходяться в середині ланцюга створення доданої вартості. Ми сьогодні в основному є конкурентними в галузях сировинного вектору, а для того, щоб успішно розвиватися в умовах коронакризи необхідно просуватися на вищі ланки ланцюгів доданої вартості. Модернізація матеріально-технічної бази та подальша цифровізація бізнес-процесів сприятимуть просуванню українських виробників на більш високі ланки.

4. Низький рівень кількості постачальників, що може збільшити ймовірність зриву та збільшити поширення шоків

Згідно досліджень ОЕСД, концентрація постачальників зменшує можливості для диверсифікації виробника, що може мати негативні наслідки для компаній, що працюють на цьому ринку [13]. На багатьох ринках експорт, як правило, зосереджений у кількох країнах-постачальниках, а географічні вектори імпорту, як правило, більш різноманітні. Для загальнозв'язаного показника концентрації, наприклад, для деяких частин лінійного телефонного обладнання три чверті світового постачання забезпечується трьома країнами: Китаєм, В'єтнамом та Кореєю. Фірми, що працюють з цими комплектуючими, не мають можливостей швидкого переходу на нові джерела постачання у випадку збоїв поставок. Це означає, що пропозиція досить концентрована, і кілька країн спеціалізуються на виробництві та продажу за кордоном, однак пропозиція в кінцевому рахунку забезпечує кінцевий попит у різноманітному діапазоні країн. Зосередження уваги на товарних групах показує, що комп'ютери та телефони демонструють на сьогодні найвищий ступінь концентрації в світовий експортний ринок: в середньому 79% експорту комп'ютерних товарів припадає лише на п'ять країн. Загалом, різниця у концентрації експорту порівняно з імпортом менша для проміжних товарів, підкреслюючи, що важливою характеристикою ГЛДВ є те, що пропозиція проміжних товарів менш концентрована, ніж пропозиція кінцевих товарів, вказуючи на те, що можливі вузькі місця можуть виникати більше за ланцюгом створення вартості.

Зростання стійкості ланцюгів доданої вартості сприятиме збільшенню внутрішнього виробництва. Водночас розміщення виробництва окремих складових у певних країнах пов'язано з економічним обґрунтуванням доцільності такого заходу з врахуванням спеціалізації, доступу до споживчих ринків, економії від масштабу, природними ресурсами. Високотехнологічні ланцюги створення вартості сформовані як спеціалізовані екосистеми, що склалися в певних місцях, з унікальними постачальниками та спеціалізованими талантами. Рішення перенести виробництво за межі цієї екосистеми в нове місце є дорогим.

5. Спроможність виробника приєднуватися до вищих ланок ГЛДВ безпосередньо пов'язана з цифровізацією та відповідністю рівня технологічного розвитку до світових стандартів

Глобальне виробництво активно застосовує цілий ряд цифрових технологій Індустрії 4.0, таких як штучний інтелект, Інтернет речей, вдосконалена робототехніка та цифрові платформи. Зараз компанії мають доступ до нових рішень для запуску сценаріїв, оцінки компромісів, підвищення прозорості, прискорення реакцій та навіть зміни економіки виробництва.

Більшість компаній все ще перебувають на ранніх стадіях цифрових трансформацій, щоб пов'язати весь ланцюжок створення вартості безперебійним потоком даних. Цифрові технології можуть принести великі переваги ефективності та прозорості, які ще мають бути повністю реалізовані.

Наприклад, коли відбулася пандемія COVID-19, «Nike» використовувала прогностичну аналітику, щоб вибірково маркувати товари та скорочувати обсяги виробництва, це дозволило перенаправляти продукцію з стаціонарних магазинів на продажі електронної комерції, частково завдяки прямим споживчим онлайн-

продажам через власний навчальний додаток. Як результат компанія зазнала меншого падіння продажів, ніж деякі її конкуренти.

В Україні, як зазначає консалтингова компанія «KPMG International Limited» у звіті «Погляд керівників бізнесу в Україні 2020» пандемія прискорила цифровізацію бізнес-процесів для 39% опитаних менеджерів компаній у різних галузях економіки, найуспішнішим виявилось переведення в цифру операційної діяльності (39%) та створення нових цифрових бізнес-моделей й потоків доходів (36%) [14].

6. Просування в Україні стандартів сталої промисловості (нові принципи та стандарти ESG – Environment, Social and Governance factors)

Пандемія COVID-19 виявила «вузькі місця» традиційних бізнес-моделей, зокрема вразливість глобальних ланцюгів доданої вартості від посилення умов контролю та жорстких обмежень щодо поставок. Це посилює важливість впровадження екологічних, соціальних та урядових принципів (ESG – environmental, social, governance), тобто принципів екологічної, соціальної та управлінської сталості провідними компаніями для досягнення етичного та екологічно стійкого ланцюжка поставок.

Згідно досліджень консалтингового агентства Маккінсі, компанії, які звертають увагу на екологічні, соціальні та управлінські проблеми, отримують конкурентні переваги при створенні доданої вартості, а сильна пропозиція ESG корелює з вищою віддачею власного капіталу, відповідає зменшенню ризику банкрутства та формуванню вищого кредитного рейтингу [15]. ESG як сукупність корпоративних критеріїв (екологічних, соціальних та регулюючих) сприяє побудові ланцюжка створення вартості, який є етичним та стійким до зривів.

Український бізнес також активно долучається до програм сталого розвитку в промисловості ESG, адже це дає можливість успішно інтегруватися до глобальних ланцюгів доданої вартості. Наприклад, в харчовій промисловості: українські продукти харчування є досить привабливими за кордоном, але іноземні конкуренти можуть створити їм бар'єри саме через ESG-принципи, які є слабким місцем українських виробників. Також розвиток ESG допомагає українським компаніям будувати прозору систему управління, знаходити потенційні зони ризику та росту.

В Україні ціла низка компаній здійснила ESG-ініціативи, починаючи від купівлі засобів індивідуального захисту та апаратів ІВЛ для лікарень, закінчуючи перебудовою лікарень [16]. Зокрема, це такі компанії як «Астарта», «ДТЕК», «Кернел», «IDS Borjomi UKRAINE», «Оболонь», «PepsiCo Україна», «Інтерпайп», «Метінвест», «МХП» та багато інших.

Так, згідно Звіту звіт зі сталого розвитку компанії «Астарта» у 2019 р., компанія працювала над поліпшенням корпоративної системи екологічного та соціального управління як стандартизованого процесу виявлення, пом'якшення та моніторингу потенційних ризиків та наслідків, що є частиною загальної системи екологічного і соціального управління (ESMS). Астарта робить внесок для забезпечення здорового способу життя й у місцевих громадах, де веде свій бізнес. Так, у 2019 році відремонтовано та обладнано 20 фельдшерсько-акушерських пунктів та лікарень; 80 команд та 345 учасників отримали підтримку під час підготовки до різних спортивних змагань; встановлено 12 спортивних майданчиків; підтримано 16 змагань; 3414 дітей із малозабезпечених сімей сільських громад забезпечено харчуванням; відремонтовано та обладнано 83 школи та 27 дитячих садочків в сільських громадах; 3533 дітей взяли участь в освітніх проектах; 203 сільських вчителів підвищили свою кваліфікацію на тренінгах та семінарах; в сільських територіях встановлено 19 водогонів та свердловин в рамках співпраці із місцевими громадами тощо. Все це сприяє формуванню сильної, сталої бізнес-моделі, формує довіру до підприємства як з боку внутрішніх споживачів, так і зовнішніх контрагентів, що також сприяє збільшенню експортних продажів.

Країни, що прагнуть створити ефективні ланцюги доданої вартості, також стикаються з **серйозними перешкодами при інтеграції** до таких ланцюгів, котрі можна розподілити на:

- *екзогенні перешкоди*:

- технічні бар'єри в торгівлі – процедури оцінки відповідності вимог до характеристик товарів: тестування, інспекція, реєстрація, акредитація та сертифікація;
- нетарифні бар'єри – квоти, антидемпінгові правила, митні правила й технічне регулювання;
- географічні бар'єри – територіальна віддаленість підприємств, збільшення транспортних витрат в разі погіршення логістики.

- *ендогенні перешкоди*:

- корпоративно-комунікаційні бар'єри – корпоративна соціальна відповідальність, рівень менеджменту;
- виробничі бар'єри – застаріла матеріально-технічна база, недотримання світових стандартів якості та екологічних вимог, низький рівень цифровізації;
- дефіцит робочої сили – трудова міграція, вузька спеціалізація, необхідність перекваліфікації.

Напрями мінімізації ризиків при інтеграції в ГЛДВ

Для мінімізації наслідків ризиків та перешкод пропонуємо комплекс заходів на взаємопов'язаних рівнях: державний, регіональний, локальний та міжнародний (рис. 7).

Так, на рівні окремих виробників важливим є диверсифікація мережі постачальників. Аудит та диверсифікація ланцюга поставок може мати додаткову перевагу зменшення вуглецевої інтенсивності, підвищення екологічних та трудових норм та розширення можливостей для МСП. Одним із способів досягти стійкості ланцюга поставок є проектування продуктів із загальними компонентами, скорочуючи використання спеціальних деталей у різних товарних пропозиціях. Автомобільні виробники, мабуть, найбільш просунуті в

цьому плані, запровадивши модульні виробничі платформи, які обмінюються компонентами між товарними лініями та виробничими площадками.

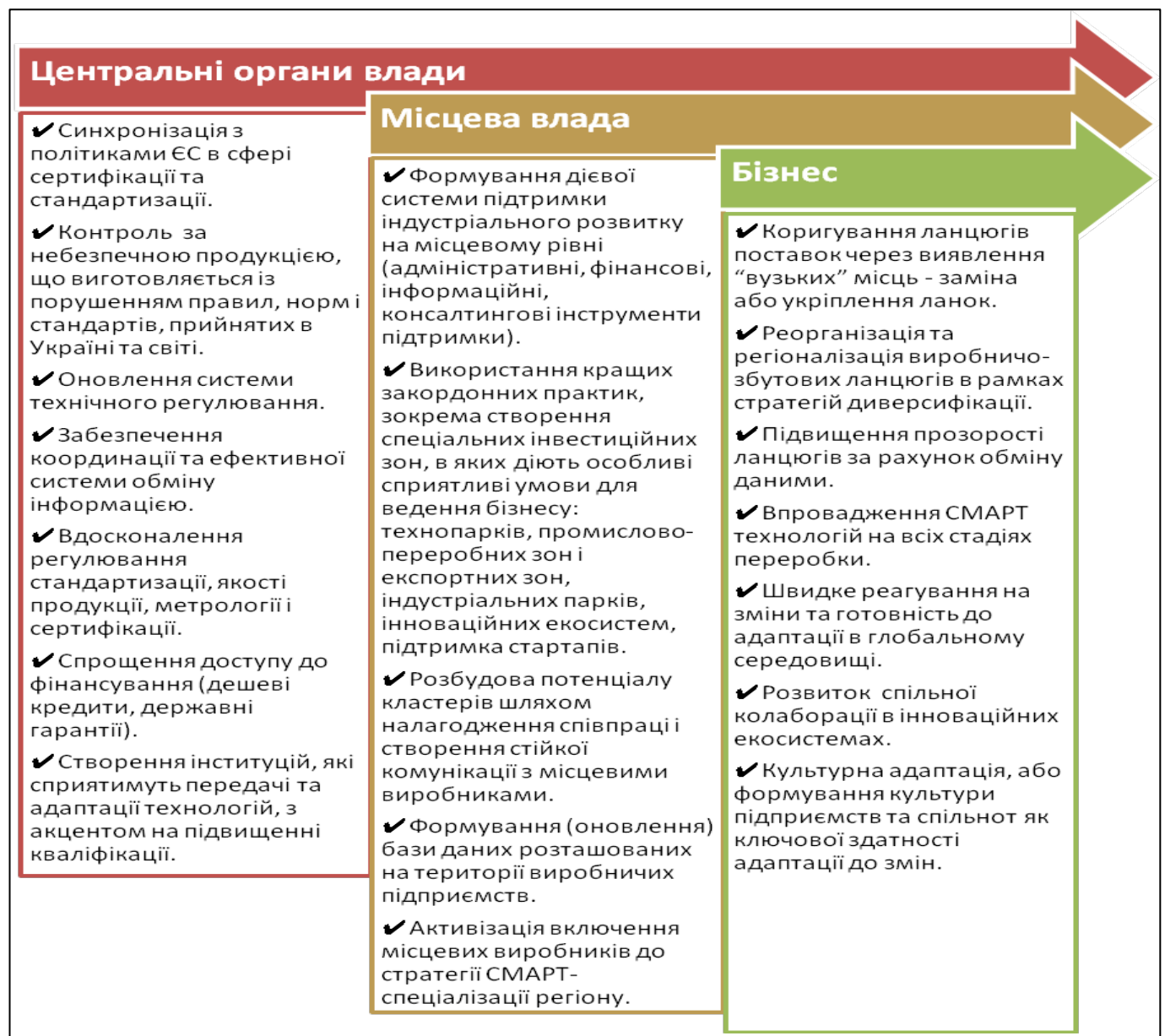

Рисунок 7. Заходи для мінімізації наслідків ризиків при інтеграції у ГЛДВ

Джерело: розроблено авторами.

Висновки. Сучасна пандемія коронавірусу поставила Уряди країн перед безпрецедентними викликами, пов'язаними не тільки зі збереженням здоров'я і життя населення країн, але й виживанням національних економік. Зміни, які відбулись у міжнародних відносинах, призвели до скорочення спільних торгівельно-економічних відносин між країнами, наразі ризики їх подальшого ускладнення залишаються високими.

В умовах коронакризи відбулися глобальні зміни в організації світової торгівлі та мережевого виробництва, що дає шанс для української переробної промисловості, для виходу на нові рубежі та оволодіння новими ринковими нішами. Водночас умови нової нормальності постпандемічного світу загострили ризики та посилили перешкоди при інтеграції національних виробників на вищі ланки ланцюгів доданої вартості. Серед них визначальними є ризик зриву ланцюга поставок; вразливість глобальних ланцюгів доданої вартості від посилення умов контролю та жорстких обмежень щодо поставок; невідповідність рівня цифрового та технологічного розвитку відповідно до світових стандартів; надмірна концентрація імпоротної складової окремих категорій товарів, що спричиняє залежність українського виробника від іноземних постачальників; дефіцит оборотних коштів; зниження прибутковості; погіршення фінансової стійкості та платоспроможності; зростання ймовірності банкрутства.

Саме тому розбудова стійких, гнучких ланцюгів поставок, спроможних витримувати потрясіння і швидко перелаштовуватися до нових можливостей матиме ключове значення для сприяння розвитку і набуття

конкурентних переваг в умовах постковіду. Життєвою необхідністю для інтеграції українських виробників до ланцюгів доданої вартості є інноваційна трансформація на основі впровадження технологій Індустрії 4.0. Разом з тим, вважаємо за необхідне наголосити, що в умовах зростаючої невизначеності, що супроводжує коронакризу, дуже важливо поряд з інтеграцією в глобальні ланцюги доданої вартості приділити значну увагу розвитку внутрішнього ринку та зміцненню регіональних ланцюгів доданої вартості, що виступає стабілізуючим фактором розвитку національної економіки.

Список використаних джерел

1. Rodrik D. *New Technologies, Global Value Chains and the Developing Economies. Background Paper 1. September 2018. Prosperity Commission Background Paper Series, No. 1. Oxford. United Kingdom.* URL: www.pathwayscommission.bsg.ox.ac.uk
2. Brennan L., Ferdows K., Godsell J., Golini R., Keegan R., Kinkel S., Srai J.S., Taylor M. *Manufacturing in the World: Where Next? International Journal of Operations and Production Management.* 2015. Vol. 35, No. 9, pp. 1253-1274. <http://dx.doi.org/10.1108/IJOPM-03-2015-0135>.
3. Cattaneo, O., Gereffi, G., Miroudot, S. and Taglioni, D. *Joining, upgrading and being competitive in global value chains: a strategic framework, Policy Research working paper, The World Bank, 2013, No. WPS 6406.*
4. *Reshaping Global Value: Technology, Climate, Trade – Global Value Chains under Pressure.* URL: <https://www.weforum.org/whitepapers/future-of-manufacturing-and-production-report>
5. Українські запчастини користуються попитом в Німеччині. URL: <https://www.eurointegration.com.ua/news/2017/06/26/7067678/>
6. *Risk, resilience, and rebalancing in global value chains: report. McKinsey Global Institute, 2020.* URL: <https://www.mckinsey.com/business-functions/operations/our-insights/risk-resilience-and-rebalancing-in-global-value-chains#>
7. *Database OECD.Stat. Trade in Value Added (TiVA).* URL: https://stats.oecd.org/Index.aspx?DataSetCode=TIVA_2018_C1# (дата звернення 15.05.2021)
8. Кушніренко О. М., Зарудна О. С., *Можливості інтеграції української промисловості до глобальних ланцюгів доданої вартості. Економічний вісник університету, 2018. Вип. 39, с. 65-74.* <https://doi.org/10.31470/2306-546X-2018-39-65-74>
9. *Розвиток промисловості для забезпечення зростання та оновлення української економіки : науково-аналітична доповідь / за ред. д-ра екон. наук Дейнеко Л.В. ; НАН України, ДУ «Ін-т екон. та прогнозув. НАН України». Київ, 2018. 158 с.*
10. *World Integrated Trade Solution.* URL: <https://wits.worldbank.org/CountryProfile/en/Country/WLD/StartYear/1996/EndYear/2018/TradeFlow/Export/Indicator/XPRT-PRDCT-SHR/Partner/WLD/Product/stages-of-processing>
11. *Промислова політика як ключовий інструмент стратегії розвитку : науково аналітична доповідь / за ред. д-ра екон. наук Дейнеко Л.В. ; НАН України, ДУ «Ін-т екон. та прогнозув. НАН України». Київ, 2019.* URL: <http://ief.org.ua/docs/sr/304.pdf>
12. *Державна служба статистики України.* URL: <http://www.ukrstat.gov.ua>
13. *OECD. Global value chains: Efficiency and risks in the context of COVID-19. 2021.* URL: <https://www.oecd.org/coronavirus/policy-responses/global-value-chains-efficiency-and-risks-in-the-context-of-covid-19-67c75fdc/>
14. *Погляд керівників бізнесу в Україні 2020. Спецвипуск: COVID-19. KPMG в Україні. 2020.* URL: <https://home.kpmg/ua/uk/home/insights/2020/09/ukraine-ceo-outlook-2020.html>
15. *Five ways that ESG creates value. McKinsey Quarterly. November 14, 2019.* URL: <https://www.mckinsey.com/business-functions/strategy-and-corporate-finance/our-insights/five-ways-that-esg-creates-value>
16. *Скоротити ESG не можна фінансувати – чи ви знаєте де поставити кому? CFA Society Ukraine 2021.* URL: <https://ua.cfaukraine.org/skorotyty-esg-ne-mozhna-finansuvaty-chy-vy-znayete-de-postavyty-komu/>

References

1. Rodrik, D. (2018). *New Technologies, Global Value Chains and the Developing Economies. Background Paper 1. September 2018. Prosperity Commission Background Paper Series, No. 1. Oxford. United Kingdom.* URL : www.pathwayscommission.bsg.ox.ac.uk
2. Brennan, L., Ferdows, K., Godsell, J., Golini, R., Keegan, R., Kinkel, S., Srai, J.S. and Taylor, M. (2015). *Manufacturing in the World: Where Next? International Journal of Operations and Production Management, 35, 9. 1253-1274.* URL : <http://dx.doi.org/10.1108/IJOPM-03-2015-0135>.
3. Cattaneo, O., Gereffi, G., Miroudot, S. and Taglioni, D. (2013). *Joining, upgrading and being competitive in global value chains: a strategic framework, Policy Research working paper, The World Bank. No. WPS 6406.*
4. *Reshaping Global Value: Technology, Climate, Trade – Global Value Chains under Pressure.* URL: <https://www.weforum.org/whitepapers/future-of-manufacturing-and-production-report>
5. *Ukrayins'ki zapchastyny korystuyut'sya popytom v Nimechchyni [Ukrainian spare parts are in demand in Germany].* URL: <https://www.eurointegration.com.ua/news/2017/06/26/7067678/>
6. *Risk, resilience, and rebalancing in global value chains: report. McKinsey Global Institute, 2020.* URL: <https://www.mckinsey.com/business-functions/operations/our-insights/risk-resilience-and-rebalancing-in-global-value-chains#>
7. *Database OECD.Stat. Trade in Value Added (TiVA).* URL: https://stats.oecd.org/Index.aspx?DataSetCode=TIVA_2018_C1#

8. Kushnirenko O., Zarudna O. (2018). *Mozhlyvosti intehtratsiyi ukrayins'koyi promyslovosti do hlobal'nykh lantsyuhiv dodanoyi vartosti [Opportunities for the integration of the Ukrainian industry into global value chains]. Ekonomichnyy visnyk universytetu*, 39. 65-74. URL: <https://doi.org/10.31470/2306-546X-2018-39-65-74>
9. Deineko, L. V. et al. (2018). *Rozvytok promyslovosti dlia zabezpechennia zrostannia ta onovlennia ukrayinskoyi ekonomiky: naukovo analitychna dopovid. [Development of industry to ensure the growth and renewal of the Ukrainian economy: scientific and analytical report]. Ed. by L. Deineko. Kyiv, NAS Ukraine, SI «Institute for Economics and Forecasting of NAS of Ukraine»*. URL: <http://ief.org.ua/docs/sr/301.pdf>.
10. World Integrated Trade Solution. URL: <https://wits.worldbank.org/CountryProfile/en/Country/WLD/StartYear/1996/EndYear/2018/TradeFlow/Export/Indicator/XPRT-PRDCT-SHR/Partner/WLD/Product/stages-of-processing>
11. Deineko L. V. (Ed.) (2019) *Promyslova polityka yak klyuchovyy instrument stratehiyi rozvytku : naukovo analitychna dopovid' [Industrial policy as a key tool of development strategy: scientific and analytical report]. za red. d-ra ekon. nauk Deineko L.V. ; NAN Ukrayiny, DU «In-t ekon. ta prohnouzuv. NAN Ukrayiny»*. Kyiv. URL: <http://ief.org.ua/docs/sr/304.pdf>
12. Derzhavna sluzhba statystyky Ukrayiny [State Statistics Service of Ukraine]. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua>
13. OECD (2021) *Global value chains: Efficiency and risks in the context of COVID-19*. URL: <https://www.oecd.org/coronavirus/policy-responses/global-value-chains-efficiency-and-risks-in-the-context-of-covid-19-67c75fdc/>
14. *Pohlyad kerivnykiv biznesu v Ukrayini 2020. Spetsvypusk: COVID-19. KPMG v Ukrayini 2020 [The view of business leaders in Ukraine 2020. Special issue: COVID-19. KPMG in Ukraine. 2020]*. URL: <https://home.kpmg/ua/uk/home/insights/2020/09/ukraine-ceo-outlook-2020.html>
15. *Five ways that ESG creates value*. McKinsey Quarterly. November 14, 2019. <https://www.mckinsey.com/business-functions/strategy-and-corporate-finance/our-insights/five-ways-that-esg-creates-value>
16. *Skorotyty ESG ne mozhna finansuvaty – chy vy znayete de postavyty komu? [You can't fund an ESG - do you know where to put it?]* CFA Society Ukraine 2021. URL: <https://ua.cfaukraine.org/skorotyty-esg-ne-mozhna-finansuvaty-chy-vy-znayete-de-postavyty-komu/>

ДАНІ ПРО АВТОРІВ

Кушніренко Оксана Миколаївна, кандидат економічних наук, доцент, старший науковий співробітник відділу промислової політики

ДУ «Інститут економіки та прогнозування НАН України»

вул. Панаса Мирного, 26, м. Київ, 01011, Україна

e-mail: kushnksena@gmail.com

orcid.org/0000-0002-3853-584X

Researcher ID: T-1063-2017

Зарудна Ольга Станіславівна, молодший науковий співробітник відділу промислової політики

ДУ «Інститут економіки та прогнозування НАН України»

вул. Панаса Мирного, 26, м. Київ, 01011, Україна

e-mail: olgaszua@gmail.com,

orcid.org/0000-0002-7253-8091

Researcher ID: S-5188-2017

ДАННЫЕ ОБ АВТОРАХ

Кушниренко Оксана Николаевна, кандидат экономических наук, доцент, старший научный сотрудник отдела промышленной политики

ГУ «Институт экономики и прогнозирования НАН Украины»

ул. Панаса Мирного, 26, м. Киев, 01011, Украина

e-mail: kushnksena@gmail.com

Зарудная Ольга Станиславовна, младший научный сотрудник отдела промышленной политики

ГУ «Институт экономики и прогнозирования НАН Украины»

ул. Панаса Мирного, 26, м. Киев, 01011, Украина

e-mail: olgaszua@gmail.com

DATA ABOUT THE AUTHORS

Kushnirenko Oksana, Candidate of Economic Sciences (Ph.D.), Associate Professor, Senior Research Officer of Department of Industrial Policy

Institute for economics and forecasting NAS of Ukraine

26, Panasa Myrnoho, Kyiv, 01011, Ukraine

e-mail: kushnksena@gmail.com

Zarudna Olga, Junior Research Officer of Department of Industrial Policy

Institute for economics and forecasting NAS of Ukraine

26, Panasa Myrnoho, Kyiv, 01011, Ukraine

e-mail: olgaszua@gmail.com